

ГОДИШНИК НА ДУХОВНАТА АКАДЕМИЯ
“СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”, СОФИЯ, ТОМ XI (XXXVII), 7, 1961 – 1962

ДВАНАДЕСЕТТЕ ПРОРОЦИ
(продължение и край)

ПРОРОК МАЛАХИЯ

от
д-р Ив. С. Марковски

СИНОДАЛНО ИЗДАТЕЛСТВО
София – 1962

УВОД

Личността на пророк Малахия и времето на неговото служение

За личността на Малахия имаме много оскъдни сведения, затова по въпроса: кой и какъв е бил той има голямо разногласие между библейстите. Дори името му не е изяснено и още се води спор: дали то е собствено име на пророка, дали е нарицателно, или пък някакво почетно служебно име, което авторът си е присвоил или му е било по-късно прибавено, тъй като книгата първоначално се появила анонимно, безименна, както твърдят Ewald, Reuss, Wellhausen и др. Някои пък приемат, че някои по-късен редактор е възприел това име въз основа на Малах. 3:1, където се казва: „Ето, Аз пращам Ангела Ми (*малеахи*), и той ще приготви пътя пред Мене..." Така, според тях, анонимният автор е дал това име и за заглавие на книгата.

Повод за това разногласие при изяснение името на писателя и название на неговото творение дава самото надписание на книгата, където се казва, че пророческото слово тук е дело на Малахия: *бейад малеахи* (чрез ръката на Малахия). В гръцкия превод на 70-те срещу този израз стоят думите „чрез (посредством) ръката на ангела Му", и оттук на славянски: рукою ангелае Его. Значи пророческото слово към израелския народ е дадено чрез ангел Божий. Още повече, че и еврейското название *малеахи* може да се вземе като комбинирано от *малеах* (ангел, пратеник, вестител) и суфиксното местоимение /u/ за 1-во лице, ед. ч. и ще значи: ангела Ми, пратеника Ми.

Обаче според компетентни тълкуватели като К. Marti, Schrader, руският автор Н. П. Розанов и др. еврейската дума *малеахи* е съкратена от *maleachijah*, която значи ангел, пратеник Божий. Окончанието *jah* е първата сричка от *lah-we-Господ*. Такива съкращения се срещат в Библията и за други собствени имена, напр. в 4 Цар. 18:2, 2 Пар. 29:1, името *Ави* (*Ави*) е съкратено от *Авийа* (*abijah*), където също има окончателно *jah*, а това показва, че името е теофорно, богоносно. Такива теофорни имена има почти във всички, езици, напр. *Тео-дор*, *Тео-фана*, *Божан* и др.

Така че от обстоятелството, където в името на прор. Малахия се съдържа и думата ангел, нямаме основание оттук да вадим заключение за характера и същността на личността на пророк Малахия. Твърде е възможно предположението, че Малахия е получил това име не по Рождение, а му било дадено от народа и усвоено от самия него, тъй като след като бил призван за пророк, бил действително пратеник Божий, Негов известител-ангел. Името „ангел" той получил от народа поради своята необикновена ангелска красота и чистота. За това предание се говори в книгата „За живота и смъртта на пророците", съставено

на еврейски или по-точно на арамейски. От тук е почерпил сведения за Малахия и Епифаний Кипърски. |

Така че имаме достатъчни основания да твърдим, че Малахия е собствено име на историческа личност, именно на последния ветхозаветен пророк-писател. Този възглед е усвоен и от юдейското предание изразено в Талмуда, където Малахия се нарича и член на Великата синагога. А блаж. Йероним свидетелства, че в преводите на Акила Теодоциона и Симаха стои името Малахия като собствено име на пророка. Православната църква също признава, че книгата Малахия действително е написана от пророк, който е носил това име, и празнува паметта му на 3 януари ст. стил.

Ако приемем, че книгата е написана от анонимен автор, който един вид за украшение е приел име с твърде общо значение: „вестител (ангел) на Яхве“, то в такъв случай не ще можем да разберем, как така на неизвестна личност може да бъде приета книгата в канона и свещените ветхозаветни писания. Също неоснователно е предположението, че Ездра или първосвещеник Иисус или пък друг някой техен съвременник е истинският автор на книгата, скрил се зад това *име*. Но, доколкото ни е известно, историята на споменатите лица не ни позволява да приемем когото и да било от тях за писател на книгата Малахия. Затова колкото и да са недостатъчни сведенията за личността на автора, добити като заключение от самата му книга, ние имаме достатъчни основания да признаем за неин писател Малахия от Софа в Завулоновото коляно. Дали той е произхождал от свещеническият род и дали сам той е бил свещеник, това е предположение без убедителна обосновка; че той се интересувал от положението на свещенството и че говори доста осведомено за богослужението - това не са убедителни доказателства, тъй като от такива въпроси може да се интересува и всеки благочестив израилтянин.

От надписанието на книгата не можем да се доберем до положителни сведения нито за името на пророка, както това видяхме, нито за времето на автора; затова трябва да се задоволим с аргументи, получени от съдържанието на книгата, когато искаме да дадем характеристика изобщо за личността на Малахия и за времето на негово служение. Но те са твърде оскъдни, а другаде в Св. Писание за живота на пророка почти нищо не се казва, затова и въпросът за личността му не е достатъчно изяснен.

Времето на неговото пророческо служене и появата на книгата ще трябва да отнесем после Вавилонския плен, малко по-късно от времето на пророците Агей и Захарий. Затова и Малахия се смята за най-младият от дванадесетте малки пророци. От книгата му може да се заключи, че вторият Йерусалимски храм бил вече привършен и жертвоприношенията били в своя ход. Религиозно-нравствените прегрешения не били същите, каквито били по времето на Агей и Захарий, на които главната грижа била да събудят ревност у народа за построяване на храма. Главните недостатъци, за които Малахия изобличавал своите съвременници, били почти същите, срещу които се борили Ездра и Неемия, напр. отслабване на ревността към култа, нередностите в

десетъчните приноси, разпуснатост в брачните връзки, произволни бракоразводи, женитба с езичници и пр. Затова времето на пророка би могло да се отнесе около 475-450 г. пр. Хр., значи малко преди Ездра и Неемия. Следователно, не може да се прави заключение, че Малахия се намирал в зависимост от тях, по-скоро може да се каже, че той бил техен близък предшественик.

От съдържанието на книгата може да заключим, че нейният автор е самостоятелна, особена и значима личност. Той бил син на своето време, проникнат от възгледите на послеслепенното време. Винаги той се намирал в жив контакт и общение с приятели и неприятели. Заслужава да се отбележи и неговият по-особен възглед за жертвоприношението и десетъците. Той вижда в тях израз на вяроност и страхопочитание към Бога. Същността на богослужението, според него, не се състои в жертвите и приносите, а в духовното съдържание, което се влага в тях - благоговение пред Бога (1:6). В култа не трябва да се изпада във формализъм и във външно спазване на закона. Малахия се е освободил до голяма степен от юдейското шовинистично тесногърдие и в него се забелязват проблясъци на космополитизъм. Той признава, че у езичниците има известно богочитание и жертвопринасяне, които в някои отношения стоят по-горе от недостойните приноси на юдеите и от техните жертвени животни с недостатъци.

У Малахия срещаме възгледи различни от тези, които срещаме в книгите на другите пророци - строги привърженици на закона, като Захария, Исаия и др. Неговият универсализъм е по-друг. Той прокламира идеи различни от юдаистичните схващания. Един вид той се движи в по-друг свят, като че ли стои на самотен връх, както казва Е. Зелин, където полъхва новозаветен дух (срв. Йоан. 4:21). Наистина, не може да се прави заключение, че той учил точно в християнски смисъл: да се почита Бог в дух и истина. Но по отношение на брака той се приближава до казаното от Спасителя срещу разводите (срв. Мат. 5:32) и се издига високо над обикновеното схващане на послеслепенното юдейство за неразтрогваемостта на брака, тъй като той се сключва между мъжа и жената при Божие свидетелство (Мал. 2:14). Всяко разтрогване на брака е противно на Бога, Който е сътворил мъжа и жената като единни същества. Но срещу вредните смесени бракове с езичници, Малахия ревностно е въставал, както Ездра и Неемия, за да се запази единството на народа и вярата му, така че да се подготви за идването на Месия. На този въпрос той дава голямо значение в своите проповеди, които се съдържат в книгата му.

Книгата прор. Малахия, нейните характерни особености, значение и произход

Книгата представлява сборник от проповеди и речи на пророка. Тя има характер на истинска пророческа книга, както по своето съдържание, тъй и по форма. Особеността ѝ се състои в това, че вместо древния поетично-ритмически начин на изложение, авторът предпочита диалектичната форма и полемиката. Пророкът обикновено поставя предварително

една обща мисъл, която предизвиква противопоставяния, и това му дава повод подробно да разясни и обоснове, да отхвърли или да приеме поставения от самия него въпрос (срв. 1:2,6; 3:8,13). Всичко това придава особена живост на речта и отговаря на духа на времето, когато полемиката била развита, поставяли се за разрешение на различни проблеми (напр. за стойността на благочестието), с които дълго време се занимавали най-сериозните и дълбокомислещи личности в юдейската община. Затова изразната форма на книгата преимуществено е прозаична и рядко се среща мерена поетична реч, с която изобилстват книгите на по-ранните пророци, на Исаия, Йеремиа, Амос и др. Езикът е чист, слабо арамейзиран. Докато в мислите и схващанията на Малахия има известна оригиналност, то в книгата му по форма липсва някаква особена оригиналност.

Някои западни тълкуватели разпокъсват книгата на шест и дори на седем части, без особена връзка помежду им, тъй като, напр. според Е. Зелин, книгата в сегашния си вид не е дошла при нас от веднъж, а с течение на времето постепенно се е оформяла. Освен малки глоси имало и по-големи откъси, които били прибавени после. Този свой възглед обаче Зелин не подкрепя с убедителни доказателства. Това е общ маниер на някои западни библеисти да виждат почти във всяка вехтозаветна книга различни глоси, по-късно прибавени откъси и др. Но повечето западни учени (напр. Шрадер Орели и др.), а също и руските православни тълкуватели (Еп. Паладий, Юнгеров, Розанов и др.) виждат единство на мислите в съдържанието и смятат книгата като единно цяло, дело на един писател, последователен в своите възгледи. Книгата е добре съставена. В нея личи обмислен план в обществената дейност на нейния автор.

За единството на книгата говори и фактът, че в съдържанието личи основната мисъл, която свързва отделните части и подразделения. Основната мисъл, от която изхожда пророкът, е любовта на Яхве като баща към Яков. Съдбата на народите, които произлизат от двамата братя Яков и Исав, е различна, и обичта на Яхве безспорно е на страната на Яков - Израил (1:2-5). По-нататък, накратко казано, съдържанието се разяснява, че свещениците са особени синове и служители на Яхве като жертвоприносители и учители на народа. Те трябва особено да проявят любовта си и почитанието си към Яхве, като принасят достойни дарове и правилно поучават народа. Но те са пренебрегнали своите задължения и това станало причина да изгубят Божието благоволение (1:6-14). Подчертава се също мисълта, че потомците на Яков са братя помежду си, щом като имат за свой баща Яхве, затова те трябва да имат братски отношения един към друг. Във всичките си дела да проявяват вяност особено в брачните отношения (2:1-16).

В края на книгата, в заключителната част, пророкът се обръща към скептиците, които се съмнявали в проповядваната от пророка любов и сила на Господа. Това тяхно съмнение се основава на наблюдения в самия живот, където грешници и горделиви благоденстват, а благочестивите не виждат никаква полза от своето благочестие.

По-нататък пророкът се обръща срещу скептиците, за да ги изобличи в тяхната неверност, както следва: 1) неочаквано ще дойде съд и бързо наказание; 2) измамата, която народът върши при даване на десетъците и приноси в храма, е причина, задето не се вижда Божията благословия (3:6-12); 3) но ще дойде денят, когато за всички ще бъде ясна, разликата между благочестиви и нечестиви; последните ще бъдат изтребени, според пророка, а за благочестивите ще изгрее слънцето на спасението (3:13-4:3). На края израилтяните се увещават да проявят послушание към Мойсеевия закон и се предсказва идването на пророк Илия, като подготвител за съдния ден. И свещениците, и изобщо юдеите не биха могли да издържат това огнено изпитание, на което Господ ще подхвърли всички при Своето идване, ако Той, поради Своето голямо снизхождение към избрания народ, не би изпратил като предтеча пророк Илия, който да обърне Израила по пътя на спасението (4:6). От този кратък преглед на съдържанието се вижда единството на книгата, произлязла от перото на един автор, макар да се състои от отделни речи и подразделения. Книгата на пророк Малахия се ценяла още в древността поради нейното историческо и религиозно-нравствено значение. Затова тя била причислена в канона на вехтозаветните книги, още когато канонът получил своя завършек във времето на Неемия, в средата на 5 в. пр. Хр. В това ни убеждава обстоятелството, че още Симах (края на 3-ти и началото на 2-ри век) говори за 12-те пророци, в които влиза и Малахия, като нещо отдавна известно (срв. Сир. 49:12), и като говори за пророк Илия (48:10), сигурно той има предвид казаното в Мал. 4:6. В Новия Завет, Малахия се цитира на много места като пророческа и боговдъхновена книга (напр. Мат. 11:10. Марк. 1:2, Рим. 9:13 и др.). Върху тази книга има доста коментари както в древната светоотеческа литература, така и в ново време.

ТЪЛКУВАНИЕ НА КНИГАТА ПРОРОК МАЛАХИЯ

Глава 1-ва

След надписанието (1 ст.) следва първата реч на пророка (1:5-14); любовта на Господа към Яков-Израила и омраза към Исава (1:5); непочтителност на свещениците, а също и на народа спрямо Яхве (1:6-14).

1 ст. - В разяснението на този стих има известно разногласие между тълкувателите както в първата му част: "Пророческо слово от Господа към Израила", така и втората част: „чрез Малахия". На думите: „пророческо слово" в еврейския текст съответства думата *mass*, която, има няколко значения, но тук е употребена в смисъл на пророчество, предсказание. И понеже тя се среща в надписанието и на други пророци, на Наум, Авакум и особено в Зах. 9:1; 12:1: *массе девар* пророческо слово на Господа), К. Марти и др. смятат, че този израз е вмъкнат по-късно като общо употребителен, понеже във втората половина на текста се казва: *бейат малахи* = от: ръката (чрез) Малахия;

изразът е употребен не в първо лице, а в трето. Така мисли Марти, Е. Зелин и др., които приемат, че книгата се е появила първоначално анонимно, а Vachmann създава невероятната хипотеза, като приписва книгата на някой си Keleb. В увода достатъчно разясних, че автор на книгата е пророк Малахия. За библейските писатели е било свойствено да говорят за себе си в трето лице вместо в първо. Това се среща на много места в Библията. И Мойсей в Петокнижието често пъти не говори за себе си в първо лице като автор.

Пророкът се обръща със своето пророческо слово към Израил. Предпочел е този израз, вместо да каже: към юдеите, защото върналите се от плен юдеи предпочитали да се наричат израилтяни, за да подчертаят, че те са единствените представители на целия израелски народ. И сега те предпочитат да се наричат израилтяни, вместо юдеи или евреи.

От това разяснение се вижда, че смисълът на първия стих е следният: Предстоящата книга представлява пророчески слова от Господ към Израила, написани посредством ръката на прор. Малахия.

2-5 ст. - Основната мисъл на този откъс е любовта на Господа към Яков и отхвърлянето на Исав, затова и земята на Исав била предадена на опустошение. Мотивите за това двойствено отношение не са дадени. Обаче още тук Малахия пристъпва към своя особен метод на изложение, като представя в диалогична форма разговора си със своите съвременници. Те поставят предполагаеми възражения, за да ги опровергае пророкът.

За да бъде по-убедителен в твърдението си, че Бог възлюбил Яков, а възненавидял Исав, той сочи различната съдба на народите, произлезли от двамата братя. Според схващането на древните народ победата във войната определя, кой има право и кой няма. Това рабиране е отразено до известна степен и в Св. Писание, само че тук съдбата на отделните народи е в зависимост от отношението им към Бога. Също и в този случай, опустошаването земята на Исав, т.е. едомците, не е било безпричинно. Сигурно пророкът е имал предвид нашествието на навутейските араби в началото на 5 в. пр. Хр. Във Втор. 9:5 се изтъква мисълта, че причината за изгонване на народите и опустошаване на страната им е тяхното нечестие и беззаконие. Още в Бит. 25:23 е дадено пророчество за различната съдба на двамата близнаци Исав и Яков.

В 3 ст. се казва, че Господ намразил Исав и предал „планините му на опустошение и владенията му на чакалите пустинни". Понеже едомци живеели главно в планините и щом те бъдат предадени на опустошение, то и жилищата им след тях се разрушават. В такива запустели страни обикновено обитават чакали. В оригинала стои: *латаннот митбар* = на чакалите пустинни. Прави впечатление, че първата дума правилно стои с окончание в мн. чл. за женски род, когато правилното е от *тан-танним* = чакали. Обаче 70-те са прочели по-иначе тази дума и затова вместо чакали в гръцкия превод се казва: ис домата ериму, и оттук на славянски: в нърища пустнна. Смисълът е един и същ.

Ненавистта на Яхве е толкова голяма, щото и да се възстанови разрушението, то пък ще бъде разрушено, защото едомците са нечистив

народ, „на който Господ се гневи завинаги" (4 ст.). Всичко това става, за да видят израилтяни Божието могъщество и да казват: „възвеличи се Господ" ... (5 ст.), за да не би да Го измамат и да забравят любовта Му.

В тези стихове изобщо се подчертава една основна мисъл на Божието провидение, а именно свободната проява на Божията любов и милост, според която Юда без особена собствена заслуга, в противоположност на Едом, се удостоява с тази милост. С това пророкът иска да отбележи, че Божията любов не се ограничава от каквато и да е условност. Но и отхвърлянето на Едом не е резултат на някакъв произвол, нито е без всякаква мотивировка. Пророкът посочва, че причината, за да бъде Едом намразен, са неговите прегрешения, но пак по свободна преценка на Бога.

Тази мисъл е дала повод на св. ап. Павел за обстоен размисъл. В Рим. 9:13 той цитира буквално думите на пророка: „Яков възлюбих, а Исав намразих" (срв. Малах. 1:2 края и 3 ст. началото). Бог избрал Израил измежду всички народи да бъде носител на Божието откровение, спасително за всички народи, затова той трябва да прояви благодарност, послушание, и смирение.

Защо Бог избра Юда (Якова), а отхвърли Исав (Едом)? На този въпрос може да се отговори следното: защото Юда е бил в нравствено отношение по-добър, затова той е бил по-достоеен за Божията милост отколкото нечистивия Исав. Тук изпъква трудният въпрос за свободата на волята по отношение на Бога и на човека. Може да се помисли, че Божията воля е в зависимост от поведението на човека, а човешката воля се обуславя от изгледите за добро или зло: те определят насоката на човешките действия. Значи, в зависимост от поведението на човека *volens - nolens*, Бог оказва милост или праща наказание.

Единственият изход при разрешаването на този труден въпрос е да застъпим възгледа на ап. Павел. Според него, Бог поради Своята безкрайна възвишеност като творец и управител на света има правото Сам по своя преценка така да действа или да не действа спрямо творенията, без да е някому отговорен, без да дава на някого отчет, дори и тогава, когато, според нашата субективна преценка. Той неправилно действа. Поради нашата ограниченост на разума и грешна природа ние имаме, според ап. Павел, ограничено познание за Бога. Само в другия, задгробния свят, когато бъдем освободени от тази ограниченост, само тогава ще можем да разберем тайната на Божия съд - милост или предаване на страдания.

6-14 ст. -Втората част на първата реч съдържа обвинение срещу свещениците заради тяхното-неуважение към Яхве, изразено в недостойно жертвопринасяне. Те забравят, че Неговото име е велико между народите и извън Израил.

Както син почита баща си и роб - господаря си, такава трябва да бъде и отношението на свещениците към Бога, непосредствените Негови служители. А те напротив - безславят името Му и вместо да признаят вината си, те питат с какво обезславяме Божието име? Като че ли

пророкът неоснователно ги обвинява. Те знаят, че според закона (Лев. 24:16 и др.), който обезслави, хули името Господне трябва да умре, затова бързат да отхвърлят от себе си това обвинение. И пророкът продължава репликата във въпросителна форма, като посочва конкретно техните прегрешения: донасят на жертвеника нечист хляб, принасят жертва животни с недостатъци: слепи, хроми, болни - противно на Мойсеевия закон (Изх. 12:5. Лев. 22:20. Втор. 15:21). Ако е недопустимо да се поднасят такива подаръци на земни управители, на князе, колко повече това е непозволено за всевишния Бог. За княз е употребена думата *пеха* (*лехатеха* = на княза ти), която значи управител, заместник на царя, прокуратор. Такъв е бил Шешбацар, Зоровавел и др. С това сравнение пророкът иска да посочи, колко голяма е вината на свещениците, които за извинение си служели с общо употребимия израз: *ен ра* = не е лошо, не пречи! Затова Малахия иронично им възразява като казва: когато принасяте сляпо, хромо или болно, не е ли това лошо (8 ст.)?

9 ст. - За да разберем правилно този стих, трябва да го свържем по мисъл с предния 8 ст. Има спор между тълкувателите: според някои, както и от българския превод на текста се вижда, пророкът призовава свещениците към молитва и покаяние, за да им прости Бог прегрешенията. Повечето от тълкувателите (Орели, Марти, Зелин, Розанов и др.) са на мнение, че по-естествено е да виждаме в 9 ст. продължение на изобличенията в 8 ст. Пророкът иронично предлага на свещениците да се опитат да умилостивят Бога заради неподходящите си дарове. Затова той пита: „може ли Той (Бог) милостиво да ви приеме?“ След като те така унижавали Яхве със своите деяния, като Го поставяли по-долу от светски управител. Не така случайно е употребена думата *ел* за Бога, вместо Яхве, за да се подчертае величието, универсалността на Бога. Затова в оригинала се казва: *халлу-на пенеел* = умилостивете (успокоете) лицето Божие.

В 10 ст. се прави заключение за последиците от недостойните жертвоприношения, за които се говори в предишния стих. Поради това те ще изгубят благоволенieto на Господа, ето защо по-добре е някой свещениците да затвори вратата, която води от външния двор на храма във вътрешния, където е жертвеникът, та да престанат тези унижителни за Яхве приноси. Като се затворят вратата, никой не ще може да влиза да запали огън на жертвеника, и следователно няма да се принасят такива не само безполезни, но и вредни жертви.

За да се подсили изобличението срещу свещениците. Бог говори чрез устата на пророка, че по целия свят народите почитат Яхве чрез достойни жертвени приноси. И ще дойде време, когато народите, разбира се езически (гоим), ще принасят на всяко място чиста жертва. Под израза: и на всяко място *-уве-хол-маком* се разбира свещено, богослужебно място, съгласно Бит. 12:7. Изх. 20:24. Иерем. 7: 12 и нат. По въпроса, какво богослужебно място трябва да се разбира в 11 ст., има четири различни тълкувания: едни отнасят тези думи към юдейските прозелити, други - към евреите в диаспора, трети-към езичниците по времето на Малахия. Според болшинството църковни отци, тук трябва

да виждаме предсказание за истинското богослужение и богопочитание в Христовата църква, към която и езическите народи се приобщават.

13. ст. представлява известно затруднение за тълкувателите, понеже след думите: ето, колко труд! (-*маттелеа*) не следва разяснение, за да се разбере за какво се отнася този труд: дали че е трудно да се яде от такива жертвени приноси, които се състоят от болно, хромо, крадено, или че е трудно да се прави избор за добри жертвени животни, тъй като народът е обеднял. Повечето от тълкувателите приемат второто обяснение за по-основателно и по-отговорящо на 70-те. Също трудно е да се определи към кое съществително се отнася суфиксното местоимение *ото* (= него) - дали към трапезата (-*шулхан*) или към Бога. В българския превод е казано: „и я пренебрегват“, значи нея - трапезата. Но на еврейски шулхан е от женски род и суфиксното местоимение би трябвало да бъде не в мъжки, а в женски род. Затова някои тълкуватели (Martí, Nowack, Grätz и др.) корегират *ото* на *оти* - мен, ме, т.е. „и ме (Мене - Бога) пренебрегват, казва Господ Саваот“...

Като говори тук за жертвените приноси, проркът има главно предвид тяхната духовна страна като богослужение, а не като месо за всеизгаряне или част от него да служи за храна на свещениците. Недостойната, нечистата жертва не подобава за Божието величие и святост. На жертвите не трябва да се гледа антропоморфистично, като че ли са за храна на Бога, както са за човека, и значи те трябва да са хубави на глед и приятни на вкус. За Бога е важно, как те се принасят, с какво сърце, с какъв дух. Явно е, че когато се принасят лоши дарове те са лишени от това качество.

Забележително е да се отбележи, че пророк Малахия ни пренася в един свят, чужд на неговото време. Той смята, че по цялата земя може да има Свещени места (храмове) достойни за жертвопринасяне на Яхве, а не само в Йерусалим. С това падат вехтозаветните национални и локални граници, и пътят е отворен към осъществяване думите на Спасителя, казани в Евангелието Йоан 4:23 и нат. Той прави епохален напредък, като казва, че Господ ще се откаже от извратеното служение, което Му се прави в Йерусалим не само от свещениците, но изобщо и от еврейския народ (ст. 14). Той навсякъде може да намери свещенослужители и олтари.

От думите на пророка могат да вземат поука и онези християнски свещеници, които служат недостойно на Бога, особено след като Христос със Своето учение и живот е одухотворил и възвишил служение на Бога.

Глава 2-ра

Тук се съдържа втората реч на пророка, състояща се от две части: 1) наказание на - свещениците заради тяхното вероломство, нарушение завета с Левия (2:1-9; 2), пренебрегване завета на отците, когато юдеите сключват бракове с чужденки или напускат законните си жени (2:10-16).

1-ва част (2:1-9). 1 и 2 ст. - Поради своето небрежно отнасяне към своите задължения като свещенослужители, на тях Господ дава

определена заповед (= *млица*). Тук тази дума има повече значение на решение, присъда, която ще се изрази в проклятие, щом като те не изпълняват присърце своите задължения. А Божието проклятие се състои в множество нещастия, както те са изброени във Втор. 28:20 и нат. Тяхното привилегировано положение като синове Божии (виж 1:6) и истински служители на Яхве ще се превърне в унижение и презрени.

3 ст. - Бог ще им "отнеме рамото". Какво значат тези думи? В българския превод тези думи са предадени според 70-те, както е на славянски: аз отлучу вам рамо. Срещу думата рамо в масор. терст стои *зера* - семе, потомство. И според тълкуванието на някои ексигети, наказанието на свещениците ще се състои в лишаването им от потомство, от раждаемост. Но това тълкувание е твърде неразбираемо и не отговаря на смисъла на текста, затова повечето библиисти предпочит превода според 70-те, и смисълът е, че Бог ще отнеме, ще отсеке рамото (ръката) на свещениците, т.е. ще отнеме тяхната сила, служение и почит: ръката е символ на сила, на власт. Не само това, те ще бъдат подхвърлени на голямо поругание: „нечистотии ще разхвърлям по лицето ви, нечистотии от празничните ви животни"... Смет (= *переш*) насъбрала се от жертвените животни, ще бъде хвърлена в лицето им. Най-голяма подигравка и унижение за човека е да се плюе в лицето му, или да се хвърли смет, кал, нечистотия върху лицето му.

4-5. ст. Пророкът, за да покаже, колко далеч са отишли свещениците в отклонението си от Яхве, им напомня за завета, сключен между Бога и Леви, т.е. Левиевото коляно, от което е произлязъл Аарон и чрез него цялото свещеническо съсловие. Тогава Леви се боял от Господа и благоговееел пред името Му. Затова животът му бил щастлив, изпълнен с мир и правда. Не само той ходел по пътя на правдата, но „и много отклонявал от грях" (6. ст.). Главната задача на свещениците е да изпълняват точно закона Божий и правилно да поучават народа в неговите култови задължения особено в жертвопринасянето, за да не изпадне в грях. Не само във времето на Малахия, но всякога правилното изпълнение на волята Божия може да донесе на човека щастлив живот.

А проповедници на волята Божия са свещениците. В 7 ст. се сочи голямото уважение, което са имали свещениците в миналото. От устата на свещеника е излизало знание и той е поучавал народа в закона. Затова той справедливо може да се нарече вестител (*малеах-ангел*) в смисъл на пратеник; в такъв смисъл тази дума е употребана в 1:13: вестител Господен. Срещу думата знание в еврейския те стои *даат*, не в смисъл изобщо на знание, а специално, отнасящо се до закона на култа.

Неоснователно В[]hme, а също и Марти считат този стих за интерполация, понеже уж прекъсвал връзката между 6 и 8 ст. Напротив чрез него се запазва общия смисъл на речта.

В 8-9 ст. се продължава същата мисъл на противопоставяне между идеалното предназначение на свещениците и фактическото положение. Те послужили на мнозина за съблазън, затова ще бъдат подхвърлени на презрение и унижение пред целия народ. Думите: ...

“гледате на лице в делата на закона” (9 ст.) не са много ясни и в самия оригинал, затова и тълкувателите им дават различни разяснения. Според Розанов¹, пророкът сочи на друг порок в съвремените му свещеници, които проявявали лицеприятие към подсъдимите в решенията на съдебни дела, тъй като те по закон вземали участие в съда (виж Втор. 19:17). Според Е. Зелин пък, тук не става дума за юрисдикцията на свещениците, а се касае за безгрижието им при спазване на Моисеевия закон².

2-ра част (2;10-16) - Главната мисъл е: изобличаване в неверност както относно разтрогване на брачния съюз с едноплеменни, тъй и за смесени бракове с чужденки.

Този откъс е един от най-трудните за тълкуване в цялата книга. Това се дължи отчасти на разночетението (Leseart) на масореиския текст от страна на 70-те. Марти и Зелин виждат тук разни интерполации и повреди на текста. С това не можем да се съгласим, защото повече от трудностите се дължат на особения полемичен характер, свойствен на Малахия.

10 ст. представлява увод към целия откъс. Щом като Яхве е единен Бог и творец, отец на всички, то мъжът и жената, един спрямо другото са като брат и сестра и не трябва следователно да нарушават даденото обещание за вярност. Думите в 11 ст.: Юда, Израил, Йерусалим са синоними на едно и също понятие - юдейската община. И под „светинята Господня“ (=кодеши Яхве) не трябва да се разбира храмът, светилището, а самият народ-юдейската община, тъй както в Ездр. 9:2 тя се нарича, “свето семе” (*зера хаккодши*), свето поколение, осветено чрез завета с Яхве. И тази святост се осквернява, когато юдеите се женят „за дъщери на чужди богове”, т.е. които се покланят на езически божества.

Думите: „...който бди на стража, който отговаря...” не съответстват на гръцкия и славянския текст, а по-скоро на еврейския: *ер веоне*= който извиква (стои на стража) и който отговаря. Това е специален израз, навярно, в смисъл: всеки, който и да е, всеки като онзи, който върши това, нарушава светостта на брака, и Господ ще го изтреби. Това се отнася и за онзи, който „принася жертва”, т.е. за свещеника.

Няма защо, един вид казва пророк, „да обливате със сълзи жертвеника на Господа с ридания и вопли”, защото Бог „вече не погледва на приноса и не приема” от ръцете ви приноси и жертви (13 ст.). Това е последица от вероломната ви постъпка спрямо законните ви жени: с тях сте свързали свещен съюз, на който сам Господ е бил свидетел (14 ст.).

Евреите искали да извинят развода със собствените си жени с постъпката на Авраам, който изпъдил наложницата си Агар. Но пророкът го оправдава с обстоятелството, че „той искал да получи от Бога - потомство” (15 ст.), т. е. за доброто на семейството си. Повечето

¹ Толковая Библия, Лопухин, т. 7, с. 438.

² E. Sellin Das Zwölfprophetenbuch, с. 601.

от западните тълкуватели не са съгласни, че под „тоя друг“ трябва да се разбира Авраам: Сара му била законната жена, а не Агар-наложницата. Според тях, Малахия осъжда всеки един (= *exat*) „един друг“, който напуска „жената на младостите си, когато тя ставала стара или грозна и противна“. Но в такъв случай остават неразбрани думите: „в когото пребъдваше превъзходен дух“, които могат да се отнасят само за Авраам, а не за всеки напуснал жена си. Дори, ако някой от омраза напусне жена си, „безчестие ще покрие дрехата му“, казва Господ Саваот (16 ст.). Малахия, значи отива по-далеч от Мойсеевия закон (срв. Втор. 24:1) в запазване светостта на законния брак и се приближава към заповедта на Спасителя Христос (Мат. 19:8 и нат.).

Въпросите за разводите, които повдига Малахия са много стари; с тях са се занимавали както вехтозаветните, така и новозаветните свещени писатели; те са актуални във всички времена и до ден днешен. Тяхното разрешение е било твърде различно и се обуславяло от политическото, социалното и религиозно-конфесионалното положение на един народ. Възгледите на Малахия са твърде дълбокомислени и трезви, и придават голямо значение на неговата книга и в областта на брачното право.

Глава 3-та и 4-та

В разделението на книгата на глави има известна разлика межд масоретския текст и 70-те и отгук в славянската Библия и нашата. В българската Библия имаме 4 глави, а в еврейската три, като третата последна глава съдържа 24 стиха. От 1 ст. до 6 съставляват 4-та глава в нашата Библия. Те съответстват на 3 гл. 19-24 ст., според както са в еврейската.

Тези глави съдържат 3-та реч започваща от 2: 7 до 4:3, и заключението на книгата (4: 4-6). Главната мисъл е: опровергаване на скептицизма, разпространяван между благочестивите, че няма праведен Божи съд. Пророкът доказва, че наближава Божий съд, когато грешниците ще получат своето наказание, а праведниците - своето спасение. Това е предмет на последната голяма реч на Малахия (2:17; 3:1-18; 4:1-3). Тя се състои от 3 изказвания: 1) 2:17; 3:5 - грешните не са всякога щастливи; 2) 3:6-12: настъпилите лоши дни са резултат на общо духовно безразличие и на нередностите в култа; 3) към благочестивите Яхве ще погледне милостиво в съдния ден (3:13-18; 4:1-3).

2:17. - Юдеите разгневявали Господа „с това, че казвали: всеки който прави зло, добър е пред очите на Господа...“, т.е. няма справедливо възмездие. В българския превод еврейската дума *хогатем* е предадена с „гневете“, която по-скоро значи отекчавам, изморявам. Те отекчавали Яхве с неоснователното си съмнение. По-правилно е да се каже: „... който прави зло, щастлив е пред очите на Господа...“ Думата *тов* значи добър, но също и щастлив, и смисълът на текста изисква последното значение.

В този стих се засяга твърде важният и сериозен религиозно-философски въпрос за Божията правда - за теодицеята, преценена от наше субективно гледище. Той е занимавал и вехтозаветни и новозаветни свещени писатели и разни мислители от древността до наше

време и си остава вечна загадка. И съвременниците на Малахия също недоумяват и си казват: „всеки, който прави зло, добър (щастлив) е пред очите на Господа и към такива Той благоволи, или: де е Бог на правосъдието?" Тези питання са измъчвали и праведния Йов и той неотклонно се мъчи да разреши проблемът: как може да се помири Божиата правда с щастието на нечестивците и със страданието на праведните? Подробно разглеждам този въпрос в моята студия: „Религиозно-философски проблеми в книгата Йов", част I и II, Годишник на Богословския факултет, 1940 и 41 г.

3:1 ст. - Пророкът бърза да успокои малодушните и скептиците, които питат: „де е Бог на правосъдието?" (2:17), че Неговото идване е предстояще. Не само, че Сам Яхве „ще дойде внезапно в храма Си", там където в Светая светих се символизира Неговото присъствие, но Неговото идване ще бъде предшествано от Ангел предтеча (= *малеахи уфанна-дерех*), и самото Му идване ще бъде придружено от Ангела на завета (= *малаех хаберит*).

Идеята за пращането на предшественик, предварителен пратеник, била широко разпространена по аналогия, тъй както за царските посещения се съобщавало от предварителен пратеник. И в случая Яхве ще изпрати пред Себе Си Своя вестител (*малеах*), за да подготви пътя и отстрани всички трудности за Неговото приемане. Така разбирал предназначението на този Ангел и Иисус Христос, Който цитира буквално думите на Мал. 3:1 и ги отнася към Своя предтеча Йоан Кръстител (Мат. 11:10; срв. Марк. 1:4).

Според някои тълкуватели „Ангелът на завета" е самият Яхве.

Е. Зелин дава следното обяснение за вмъкването на тези думи. „Тук, казва той, се касае само за догматична коректура, за да се избегне смущението, тъй като трансцендентният Бог не би могъл да дойде в такова непосредствено съприкосновение със света, както Го представя Малахия"¹.

2, 3 ст. - Този ден е страшен, в който не всеки ще може да устои. Яхве се представя като огън, който претопява злато и сребро и като луга, която всичко очиства. На такова пресъздаване и преобразяване ще бъдат подложени преди всичко синовете на Левия (= *бени-леви*), т.е. свещениците, които особено имат нужда от такова пречистване, „за да принасят жертва Господу с правда", т.е. с нужното достойнство, приемливо за Божието величие. Малахия избира символично най-сигурните средства за пречистване: огъня, който очиства златото и среброто от непотребни примеси, и лугата, която изпира дрехите от всякаква нечистота.

4, 5 ст. - Така пречистени нравствено свещениците ще се приближат по своето служение до стародавните дни, напр. до времето на Давид. За да бъдат жертвите благоприятни за Господа, трябва не само Свещениците, но и целият народ да се издигне нравствено. Изброени са пет най-чести прегрешения, като за тогавашните социални условия се сочи и задържането на заплатата на наемния работник. Коренът

¹ E. E. Sellin, Das Zwölfprophetenbuch, 1930, с. 609.

на посочените злини е липсата на страх от Бога. Че сам Яхве дойде да съди, е утешително предсказание за благочестивите.

В следващия откъс (6-12) пророкът полемизира със своите съвременници за измамата, която те проявяват спрямо Яхве при донасяне в светилището на десетъци и приноси. Но в случай ако се поправят тях ги очаква блаженство.

6-8 ст. - В миналото синовете Яковови - евреите често са отстъпвали от наредбите Господни, но при все това не са били унищожавани благодарение на любовта на Яхве към този народ като избран, месиански. Бог всякога е същият. Той не се изменя; (= *ло шанити*) в Своите обещания, тогава когато евреите изменяли на Господа, отвръщали се от Него, дори нещо повече: ограбвали Го. И пророкът, за да ги доведе до осъзнаване на тяхната виновност, конкретно сочи, в какво се състои това ограбване: в оскъдните десетъци и в некачествените жертвени приноси. Във влагилицата за запаси няма достатъчно припаси за храма, заради това те са „с проклятие проклети" (9 ст.).

9-11 ст. Но ако те се обърнат към Господа, Бог ще отвори за тях отворите (прозорците) небесни = *арубот хаишамаим* (10 ст.), т ще изпрати дъжд; ще „забрани на ония, които поглъщат", които| изпождат (= *баохел*), т.е. на скакалците да изтребват зелените плодове и тогава ще настане такова блаженство, щото всички народи ще им завиждат - те „ще бъдат земя желана" (12 ст.).

Главната мисъл в третото изказване от третата реч на Малахия (3:13-18; 4:1-3) е: има разлика в съдбата, на невярващите на благочестивите, затова недоумяващите пред неправдите в света скептиците, към които се обръща пророкът, нека бъдат спокойни: те ще намерят своята утеха в идещия съден ден, когато всеки ще получи| своето възмездие: за нечестивите наказание, а за благочестивите награда. За всички човешки дела се пише пред лицето на Бога паметна книга. Действително дръзки са думите на скептиците (13 ст.)

казват: „напрасно е служенето на Бога, и каква полза че пазихме наредбите Му и ходихме в печални дрехи..." (14 ст.). Печални, траурни дрехи (= *кедораннит*) са се носили по време на пост, на покаяние като израз на преданост и смирение пред Бога. Но спазването на тази наредба било напрасно. Кой са били „надменните", считани за щастливи? Може да се сметне, че са били юдеи или езичници. На славянски срещу думата надменни стои „чуждихъ". По-правилно е да се приеме, че това са били известна част от юдеите, които макар и да не били ревностни изпълнители на Божиите наредби, били маловерни или свободомислени, но добре се нареждали. Те не били от чуждите народи, езичници, защото езичниците нямали задължението да изпълняват наредбите на Мойсеевия закон. Последните думи от 15 ст.: „остават цели" не отговарят на **оргинала и не изразяват ясно мисълта. На еврейски стои: *ваийммалту* - ще бъдат спасени, ще се отърват, няма да бъдат наказани; на славянски "и спасошася".** Те се мамят, като смятат, че ще бъдат спасени, ще

останат невредими. Лъжат се онези, които ги смятат за щастливи. Правилни са разсъжденията „на онези, които се боят от Бога и казват един другиму: внимава Господ и чува това, и пред лицето Му се пише паметна книга..." (16 ст.). В тази книга ще бъдат един вид регистрирани добрите дела „на ония, които се боят от, Бога..." Затова те ще бъдат истински синове Божи, Негова собственост. Бог ще ги милва, „както човек милва сина си, който му (верно) служи" (17 ст.). Каква е тази паметна книга = *сефер зикарон*? Тя се споменава и в Ест. 6:1, в която Артаксеркс Велики си държал дневни бележки за делата на угодни нему лица. Такава царска книга Малахия приписва по аналогия и на Яхве.

Пророкът иска документално да увери скептиците, за да разберат, че има „разлика между праведник и нечестивец, между оня, който служи Богу, и оня, който Му не служи" (17 ст.), защото всичко един вид е записано, нищо не е забравено или пропуснато.

В нашата Библия, както и в славянската, според 70-те, с 18 ст. свършва 3-та глава, и останалите 6 стиха, от 19 до 24 на 3-та глава в масоретския текст, съставляват 4 гл. от 1 до 6 ст. в гръцката Библия и в латинската и оттук в нашата. Обаче няма достатъчни основания да се образува отделна 4-та глава, тъй като по съдържание стиховете 1, 2 и 3 на 4 гл. респективно 19, 20 и 21, са продължение от последните стихове на 3-та глава (17 и 18 ст. в мас. т.). Затова и на еврейски 19 ст., (1 ст.) започва със съюза *ки* = *тъй че*, защото. Трите последни стиха от 4-та глава представляват заключението на третото изказване от 3-та реч на пророка: наказание на нечестивите и награда за благочестивите.

Тази мисъл Малахия облича във фигуративни изрази с чужди сравнения. Съдният Божи ден се рисува като пламтяща пещ = *боер каттаннур*, в която всички надменни и нечестивци ще бъдат изгорени като слама = *каш*. Сламата, плявата се рисуват в Библията като нещо малоценно, което лесно се унищожава от огъня или се разпилява от вятъра (срав. Ис. 5:24. Авд. 18 ст. Мат. 3:12) - такива са нечестивците. Както от дървото, като му се премахнат корена и клоните, нищо не остава, така и беззакониците ще бъдат премахнати в онзи ден (= *лаййом ашер*); от тях няма да остане нито корен, нито клони (4:1). Според Н. П. Розанов, пророкът разбирал под корен самите нечестиви юдеи, а клони - техните деца. Така се казва за някое потомство - от корен унищожено.

Съвсем друга е съдбата на онези, „които благоговееят пред името Ми..." (пред Божието име): за тях „ще изгрее Слънцето на правдата..." = *шемеш цедака* (2 ст.). Думата *цедака* буквално значи справедливост, правда и обхваща в себе си понятията оправдание и спасение, което се вижда от следващата дума *марне*, която значи спасяване, изцеление) от всякакви страдания и злини и такова „изцеление има в лъчите Му" (2 ст.). Последният израз не отговаря на еврейският текст, където вместо „лъчите Му" е казано „в крилете *му* (на слънцето) “ = *бихнафейа*. Във Вулгата: *in pennis*, и 70-те: ен тес птериксин е казано също: в крилете, както е на славянски. Руските и

българските преводачи предпочели вместо „в крилето“ - в лъчите, понеже се касае за слънцето. В Пс. 138:9 е казано „крилето на зората (на зорницата)“, Освен това Вулгата и 70-те са разбирали под „Слънцето на правдата“ Месия, затова църковните отци са отнасяли тези думи към Иисус Христос, т.е. в Неговите криле, лъчи, в покровителството Му се заключава спасението. Поради това изцеление благочестивите се разигряят от радост „като охранени телци“ (2 ст.), които, като ги пуснат на свобода във от обора, се разиграват.

„И ще тъпчете нечестивците“... Това е награда за вехтозаветните праведници и тържество на всепобеждаващата правда.

4:4-6 (3:33, 24) - Тези стихове представляват общо самостоятелно заключение към цялата книга с предупреждение за изправление. В бъдещия Божи съд юдеите заслужават да бъдат подхвърлени на страшна гибел. Обаче Яхве от съжаление към този народ преди настъпването на съда ще изпрати пророк Илия, който ще подготви пътя за идването на Бога - съдия, като отстрани пропастта между Него и грешния народ.

Върху подлинността на този откъс има голям спор между библейстите. Някои западни екзигети смятат, че тези три стиха са по-късна добавка от някой глосатор. Като основание те привеждат промяната в обръщението между 4:3 ст., където пророкът се обръщал само към част от народа - към богобоязливите, и между 4:4 ст., където той призовава изобщо целия Израил. Освен това те привеждат и друго основание, че нямало съгласие в смисъла между 3:1 и 4:5 и че тези стихове се различавали по език. Но тия възражения нямат достатъчно основание. Посочените различия се дължат на разликата по същество. В 4:5 се дава разяснение на казаното в 3:1: кой е този пратеник, (Ангел), който ще подготви пътя. Много естествено в заключителната част на своята книга пророкът трябвало да се обърне към целия народ, защото предупреждението на Яхве се отнася до всички. Що се отнася до разликата в езика, това се оправдава от особеността на съдържанието. В заключителната част се изказва надеждата, че ще настане обрат в целия народ, като резултат от покаяната проповед на пророк Илия, в чието повторно идване вярвали мнозина юдеи след плена.

Малахия предупреждава своя народ, че единственият път, за да избегне страшното наказание, е спазване на Мойсеевия закон. Мойсеи е началото и края на всяко задължение към Бога, неговият закон е в основата на цялото Писание; той го получил непосредствено от Бога при планината Хорив за целия Израил (= *бехорев ал-кол-израел*) (4 ст.). В следващия 5 ст. изрично се казва, че ще бъде пратен Илия - „велик и страшен“. Комбинацията на Мойсей с пророк Илия е напълно оправдана: те са най-великите вехтозаветни личности. Това се потвърждава и от Мат. 17:3, където се казва, че на високата планина на Преображението Христово се явили Мойсей и Илия. Мисълта за повторното идване на Илия е била близка на еврейския народ, тъй като според 2 Цар. 2:11 и нат.: той е бил възнесен жив на небето. Също и Иисус, Сирахов казва, че никой не може да се сравни по слава с пророк Илия (48:4). Според тълкуванието на църковните отци и учители (Златоуст, Теодорит и др.)

пророк Илия ще се яви на земята пред второто пришествие на Исус Христос.

В заключителния 6 ст. се възлага голяма надежда на пророк Илия, защото само той може да „обърне сърцата на бащите към децата; и сърцата на децата към бащите им“. Авторът е имал предвид великия подвиг на Илия, когато той по чуден начин довел до осъзнаване еврейския народ, когато при цар Ахав в народа настанали разпокъсаност и разединение: едни станали поклонници на Ваала, а други на Яхве (3 Цар. 18:21). И във времето на Малахия имало голямо разединение, което се отразило както в обществения, така и в семейния живот, между родители и деца. Младото поколение се увличало от чужди култури, от персийската, и по-късно от елинската. То не спазвало закона за чистотата на брака, закона на култа и нравствеността и др., а това довело до разложение и пукнатини в целия обществен живот, до нарушение на семейните и обществените добродетели. Така не само идването на пророк от старото време „велик и сгрешен“ като Илия, който някога успял да обърне сърцата на своя народ (3 Цар. 18:37), само човек като тоя втори Мойсей е могъл да спаси народа от предстоящия съд Божи. Трябва небето да се разтвори, за да се спаси земята от проклятие - *херем*¹. Това е най-страшното наказание, когато всичко се подхвърляло на унищожение.

Така завършва тази бележита пророческа книга приключва вехтозаветният закон и се слага печат на пророчеството; тя е и подготовка към новозаветна ера, както и Сам Спасителят казва: „Илия първо като дойде, ще уреди всичко“... (Марк 9:12). Книгата е ценна и за новозаветното богословие; и за живота на християнина.

¹ Значение на това наказание виж в моята Библейска археология, II издание, с. 410.